

„Dabogda živeli u zanimljivim
vremenima!“

Stara kineska kletva

Sadržaj

Priča o laskavim korenima	9
Priča o blaženstvima crvene peći	38
Priča o uglju od sto karata	73
Priča o malim ljudima i velikim nadama	113
Priča o bestidnicima srca ledenoga	150
Priča o nevoljno postalim ostrvljanima	199

Priča o laskavim korenima

Treba ga poseći

Jedno drvo bilo je svedok priče koja sledi.

To se drvo donedavno uzdizalo u priprostom kraju Šenjanga, u provinciji Ljaoning na severoistoku Kine. Sa ulice se primećivao njegov vršak, bolje rečeno, vrhunac njegovog razvoja: nekoliko smetenih grana, požutelih na krajevima poput prstiju pušača.

Trebalo je popeti se na zid kako bi se drvo sagledalo u celosti. Time bi se izložilo najjadnije biće u biljnom carstvu, sivo i bezoblično, nalik na žbunje što gamiže duž auto-puteva. Visoke grane izgubile su lišće, te podsećaju na zglavkove nekog kostura. Niske grane izbija ju iz stabla kao što izbija sok iz nagnjilog voća, usred mahovine i crnog drveta. Usamljeni još stoje tu i tamo kartonski lampion kao ostatak neke daleke nove godine i stari video-disk obešen u krošnju kao strašilo za ptice, udahnujući nešto duše ovoj mrtvoj prirodi.

Drvo je nosilo učeno ime *Rhus Verniciflua*, i druga običnija imena: drvo laka, ruj s lakom, ruj sa Dalekog istoka. Ali ljudi iz kraja su ga obično nazivali „drvo koje

plače“, stoga što se već hiljadama godina uobičajilo da se njegovo drvo zareže kako bi izlivalo biljni sok – sok koji se, zahvaljujući mešavinama i strpljivom kuvanju, mogao razmazati po nameštaju, da bi se na njegovoj površini hvatao zaobljeni odraz meseca.

Ruj je bio star. Kojih je godina mogao biti? Nije se znalo, ali ni računaljka sa sedam redova ne bi imala dovoljno kuglica da mu izbroji godine. Gospođa Cuej, najstarija u porodici Džang, govorila je o drvetu kao o poštovanja dostojnoj starini. Tvrdila je da je neki predak iz njega izvukao dobar lak i njime presvukao štapiće jednom moćnom mandarinu. Ovo je drvo besumnje uplelo svoje grane u sve drame proteklog veka, a svoje korenje u ostatke mnogih seljana sahranjenih u okolini. Kora je nosila ožiljke od bajoneta koje je sto godina ranije na njoj oštrila kineska pešadija, ali i njeni japanski neprijatelji. Čitali su se na njoj tragovi nekadašnjih požara i poplava, sećanja na proslave i na smrtne kazne, a tu i tamo na površinu su izbijala nožem urezana jedva čitljiva slova – možda imena iščezlih ljubavnika.

Za to drvo vezivalo se uspomena koliko i lišća. I kao što su se listovi sušili i otpadali, tako se i sećanje rasipalo pod udarima vetra. U međuvremenu je drvo prestalo da bude ljudima od koristi. Stablo godinama nije obrezivano da se pokupi biljni sok, prljav i zgusnut kao iskorišćeno motorno ulje. Već dugo niko nije ubirao pupoljke znojne od otrova koji deluje protiv crva, niti je palio vatru drvetom natopljenim vodom.

Da li je to još uvek bilo stablo? Na šljunkovitom pragu kuće Džangovih senka mu je više podsećala na đeram koji je prestao da služi, pa ga puštaju da rđa u dvorištu imanja zato što su lenji da ga rasture.

„Trebalo ga poseći!“, objavljivao je Vej Džang, ivicom jednog dlana udarajući u drugi.

Glava porodice je govorila da je ruj oboleo i da neće potrajati. Ako vetar dune pravo u njega, drvo zastenje kao bolnički krevet. Ako ga pak muči hladnoća, nekakva tekućina navire iz njegovih svake zime sve brojnijih rana. Sigurno će jednoga dana oluja pokositi ovaj stari ukras kućnog dvorišta. Šta će se dogoditi ako drvo padne na kuću? Ili, još gore, ako padne prolazniku na glavu?

„Opasno je, treba ga poseći!“, ponavljao je Vej kako bi sebe očeličio, a lice bi mu izbrazdali neposlušni mišići. Posecanjem drveta načinilo bi se mesto garaži za bicikle ili ostavi za ugalj; gorivo za peć nije imalo gde da se smesti.

Vej je vadio sekiru i oštrio je o kamen. Kao što se osuđeniku oslobađa vrat isecanjem kragne na košulji, tako bi i on čupao šikaru u podnožju ruja da bi otkrio mesto na koje će udariti. Međutim, u trenutku kad je trebalo udariti u drvo gospodin Džang bi osetio kako mu ruka slabi, a odluka sahne. Mislio je na suprugu Jun koju je grlio pod ovim granama. Sećao se kćeri Mejfen koja je dojena na klupi oslonjenoj na stablo. A zar nije njegova tašta, stara Cuej punila brojne postelje opalim lišćem?

Što se tasta Hou-Čija tiče (zvali su ga „čika“ ili „deda-čika Hou-Či“, iako nikome nije bio stric), njemu je bilo nevažno da li će drvo stajati ili ležati. Prema ruju nije imao više obzira nego prema pritki iz ograde, ali se zato nije ništa manje protivio planu da se drvo poseče. Opazivši jednom gospodina Džanga na delu, sekire spremne da udari, grubo je zeta ošinuo štapom po zglobovima.

„Slušaj me, Vej, imam nešto da ti kažem.“

Vej je sekiru ne ostavljajući je pritisnuo uz butinu, a sam se leđima naslonio na škripavo stablo ruja.

„Ako je reč o satelitskoj anteni, odgovor je ne. Ti i ovako dovoljno gledaš televiziju...“

Hou-Či prevuče jezikom preko zuba i oseti zrno pirinča koje mu je zasmetalo. Iščačkao ga je noktom na malom prstu koji je puštao da bude dug i zašiljen – zato da bi mogao da svira na lauti, tvrdio je on – zato da bi njime čistio uši i obavljao druge odvratne potrebe, verovali su drugi.

„A ti, sebi si kupio retrovizor sa diodama!“, grohotom se nasmeja Hou-Či. „Čemu kad uopšte nemaš auto.“

„Pružila mi se prilika. Gvožđar mi je prodao upola cene.“

„Retrovizor!“

„Namestiću ga na auto kada ga budem imao. Uostalom, ja se već njime služim. Koristim ga za brijanje.“

„Računaš da nabaviš auto tako, deo po deo? Počev od retrovizora?“

Protivljenje je kod gospodina Džang Veja izazivalo svrab: čas po leđima, čas u preponi, a sada na posivelom obrazu koji je počeošao rapavom ramenicom jakne.

„Briši, Hou-Či! Televizor je uključen. Prvi ili drugi kanal sigurno prikazuje program po tvom ukusu.“

Ali Hou-Či okrznu svojim slabunjavim prstima klu pu ispod ruja i sede na mesto na kome zadnjica smesta oseti udubljenje od upotrebe, slično udubljenju u jastučetu ispred televizora. Zetova pluća isprazniše se belim zimskim dahom.

„Dobro, hoćeš nešto da mi kažeš? Požuri. Trebaće mi dan da nacepam drva.“

„Suviše si mlad, pa nisi naučio kineski kao što sam ga ja naučio“, mudro izreče Hou-Či. „Kako ti pišeš kineski?“

„Šta to govoriš?“

„Pišeš na papiru!“, prenemagao se čika uvrćući šakom kao da oslobađa prste zapletene u paučinu. „Ili na računaru! Sa pojednostavljenim slovima koje si učio u školi, a koja su u odnosu na tradicionalno pismo, ako hoćeš da čuješ šta mislim, kao snošaj s prostitutkom u odnosu na zagrljaj s poštenom ženom!“

„Pa onda?“

Deda-čika lupnu kućište svog ušnog pojačala. Skromna penzija nije dopuštala penzioneru da se opremi slušnim aparatom najnovije generacije. Morao je da se zadovolji prostom napravom, privezanom za ušnu školjku pomoću lastiša za čarape, a ličila je na onu morsku školjku zvanu kapica, uz stenu priljubljenu poput vantuze. Dodatna je nezgoda, što je naprava težinom opterećivala uvo, smešno ga zavlračći unutra.

„Pa onda je naš jezik mnogo propatio usled lenjosti kaligrafa. U mojoj mladosti slovo koje je označavalo ljubav u sredini je nosilo srce koje kuca. Avaj, taj sinogram je pojednostavljen i izgubio je srce. Zar to nije nesreća? A drvo? Znaš li kako se *drvo* pisalo u staro vreme?“

„Briga me!“

„Glupane! Ne propusti priliku da nešto naučiš!“

Hou-Či je upotrebio istrošeni vrh štapa da ocrta oblik na zemlji, na tankom sloju nanosa kojim je jesen biberila izvesne delove bašte:

„Ja nisam pismen. Moj deda Li Jing pokazao mi je ovo slovo koje je većina ljudi zaboravila. Evo kako se sastavlja: tri crte se zabile u zemlju, tri crte se vinule u nebo. I na šta odmah pomislimo?“

„Hou-Či, dosta je zagonetki!“

„... naravno na grane i korenje, na drvo koje se podjednako širi iznad i ispod zemlje! Razumeš li? Hoćeš da posečeš ruj. Misliš da ćemo se tako otarasiti trulog i crvotočnog drveta. Zapravo, samo ćeš osakatiti biljku čija polovina će opstati u dubini zemlje. Jesi li ti od onih što pripisuju dušu nemim stvorenjima?“

„Nisam.“

„Ja jesam. Pa kakve misli ta bića mogu gajiti, kakve namere mogu imati prema svirepom čoveku koji ih tako obogaljuje?“

Vej je šmrknuo, nabrao nos i obrve. Celo njegovo lice skupilo se u malenu, crvenu i zgrčenu površinu, kao da mu je neko usred čela povukao kanapče koje povezuje potkožne mišiće.

„A onda, Vej, to drvo... to drvo... Ti znaš šta je ispod njega!“

Drvoseča kiselu upita uz očajničku mimiku:

„Je li to sve?“

„To je sve“, reče čika pružajući ruku.

Vej je ščepao pruženu ruku i okrećući samo svoj zglob u laktu uspravio je Hou-Čija na noge. Klupa nije škripala. Bilo je to kao da je leptir uzleteo.

„Mi smo, Vej, ljudi prosti. Svet se pravi bez nas, a ni Zemlja nema potrebe da je naše noge okreću! Vidiš li one cvetiće s naivnom šarom na plastičnim posudama kojima se služimo?“

„Ne.“

„Baš tako, niko ih ne gleda... Na latoru iz kojeg se umivaš nepoznati umetnik je naslikao božure i anemone. Ti cvetovi su kao mi, služe za ukras! A oni su još i lepih boja, prijatnih oblika, što nama nedostaje. Džangovi nisu baš lukavi, ali u njihovoj bašti raste drvo. Ono samo je sasvim obično. A ti bi da ga posečeš? Sram te bilo, mladiću!“

Pa onda, okrećući se pomoću štapa načinjenog od tri bambusa spojena lepljivom trakom, čika izmače kroz baštu, prvo prema kapiji da iz navike odsluša zebin cvrkut u susednom žbunju – pa zatim prema kući; ali pošto je prolazio ispod prozora, odstupio je od te prvobitne namere privučen televizijskim blebetanjem. Na pragu se okrenuo poslednji put.

„Ti bi da posečeš drvo koje plače... Pazi da i tebi jednog dana ne odseku glavu! Kvik! Mnogi inače misle da nas ima odviše na planeti i da bi trebalo i nas isitniti u drvo za potpalu. Na mestu ove kuće i njenih stanovnika mogli bi da podignu zgradu koja donosi prihod, da izliju katran za parking ili za avionsku pistu. Zapamti, Vej, da sirotinja ničemu ne služi! U najboljem slučaju nula, u najgorem kusus u velikom sabiranju čovečanstva! A ja, baš me briga. Star sam. Uskoro ću se svega otarasiti...“

Hou-Či je zamahnuo štapom u vazduhu kao da mlati nevidljivo voće iznad glave. A potom je ušao u kuću.

„Fosil!“, opljunu drvoseča.

Vej je iznutra usisavao sebi obraze. Šta ima da se raznežuje? Higijena, najprostija higijena iziskuje da posečeš ruj pre nego što se druge biljke ne zaraze njegovim boleštinama. U to je bio uveren, a, uostalom, takve su bile i precizne instrukcije gradske službe za zelene površine u Šenjangu čiji inspektor ih je već dva puta proveravao.

Ako Vej lično ne obavi seču, opštinski službenici će jednoga dana doći da poseku drvo na račun porodice.

Gospodin Džang je poduže prevrtao svoje misli, onako kako reka neumorno meša kamenčiće na dnu vira. Čas bi se utvrdio u prvoj pomisli, pa bi mu mišići na rukama otvrdnuli, spremni da prorade, čas bi saosećao sa ostarelim rujem koji je svojim godinama i stanjem postao dirljiva slika Džangovih, do te mere, verovali su, da je raspored grana predstavljao porodični rodoslov: lako se moglo primetiti kako novi izdanak izbija iz stabla svaki put kada proslavljaju rođenje, a jedna grana se suši i otpada ako umire neko od njih. Ovo ih je naročito navodilo da spasu drvo.

Pošto je prošao kroz sva raspoloženja i sva gledišta preispitao, Vej je najzad priznao da ne, neće imati snage da žrtvuje ruj. Tešku sekiru kojom je dugo vitlao sve dok je imao snage sada je pustio da se nagne ka dole, pa je ponovo uspravio i skoro ispustio... i sekira je doista pala. Zbunjen, gospodin Džang je potom sekiru okačio iza vrata među starudije od alatki, pa je izvadio paklicu cigareta iz fioke. Seo je ispod ruja i mirno pušio.

„U dobar čas“, prokomentarisao je Hou-Či sedeći ispred televizora.

Hou-Či, tvorac Revolucije

Deda-čika Hou-Či i drveće, to je stara priča. Među svim pričama koje su se o starcu pričale, od kojih je

polovina bila bajka a ostale preterivanje, ovoj priči bilo je najteže poverovati. Ipak, samo je ona bila istinita.

Istina je da je Hou-Či jednom podneo svojeručno napisanu knjigu Centralnom komitetu Komunističke partije, knjigu koja je imala naslov *U vezi s drvećem*, a bila je napisana na preporuku nekog lokalnog kadrovi-ka, njegovog dalekog rođaka. Marka zalepljena u uglu knjige nosila je datum:1966. Te godine je Mao Cedung započeo kulturnu revoluciju, Kina je nastavljala probe s atomskom bombom, a počinjao je da se gradi metro u Pekingu. Ali za porodicu Džang koja je izdvojena iz Šenjanga vodila svoj nenametljiv, uhodani život godi-na 1966. nosila je drugačije uspomene: te godine Fan Džang donela je na svet malog Veja, novorođenče pljosnate glave i napućenih ustiju, što mu je privremeno do-nelo nadimak „kornjača Pandorina kutija“. Iste godine voz natovaren aluminijumom izleteo je iz šina blizu ku-će, pa je ribnjak Džu'er, zagađen nepoznatim otrovom, prekrilo stotine riba: nije izgledalo kao da su ih lukavi ribolovci izvlačili jednu po jednu, nego kao da su se ribe najednom podigle na površinu, nalik na krupne raviole na kraju kuvanja.

I najzad, bila je to godina kada se deda-čika Hou-Či, na opšte iznenađenje, zagrejao za drveće koje mu nikada ranije nije bilo priraslo za srce, a istovremeno za politiku koju je do tada držao za prljav posao.

„Šta te je spopalo?“, uzvratila mu je mlada verenica gospođica Cuej.

Hou-Či je objasnio kako mu je namera da napiše knjigu i tako privuče naklonost komunista. Prosuđi-vao je da situacija zahteva taj mali napor uklapanja i da opravdava skromno odstupanje od njegovih svagdašnjih

načela. Komunisti si ili nisi, prijatelj ili neprijatelj; neutralnost nije bila dopuštena.

„To je za naše dobro, razumeš?“, zauzimao se spisateljski šegrt.

„Ali knjiga... zašto knjiga?“

„Da dokažem kako pristajemo uz nove ideje! Kako nismo politički zaostali! Pogledaj svog rođaka Đana. Učinio je uslugu crvenoj gardi pozajmivši im moped. Od tada raspolaže novim reklamnim natpisom svetlećim, jedinom u ovom delu grada. Čak su mu naveli ime u *Narodnom dnevniku*. Primer koji treba slediti.

„Želiš da sarađuješ s tim ljudima?“

„Kolač je poslužen, uzmimo svoj deo! Ili bi radije da gledaš kako se drugi prežderavaju dok mi kljucamo mrvice popadale među njihove čizme?“

„Više volim mrvice. Suviše krema u kolačima izaziva loše varenje.“

„Tim gore po tebe! S vremena na vreme treba se rešiti da ljudima pomogneš i kad ne žele.“

Knjiga *U vezi s drvećem* nosila je posvetu Mao Cedungu, „istaknutom vođi, velikom rukovodiocu, vrhovnom starešini“, što se čitalo na prvoj strani ispod korica i na kutiji, zlatnim slovima na indigo plavom platnu – prigodno poštovanje kojim je besumnije trebalo da knjižica izbegne strogu cenzuru, a pisac uobičajenu gnjavažu.

Nije bio posredi neki ogled iz hortikulture, kao što bi se po naslovu pomišljalo, niti o zbirci pesama vegetativne inspiracije. Knjiga je pre ličila na ogled iz filozofije, ukoliko takvo ime zasluđuje kompilacija misli, maksi- ma, raštrkanih beleški, na čemu se delo zasnivalo. Dedadžika je izlagao sasvim lične teorije o prirodi drveća s

kojim se, izjavio je, „dugo družio i zrelo ga proučavao“ u svojoj okolini.

U tim prohujalim vremenima kvart Sisandaci, jedan od najudaljenijih od centra Šenjanga, još je obuhvatao susedna sela. Videla su se seoska imanja i obrađena polja, stoka koja slobodno pase između kuća. A na svakom uglu ulice bujalo je najzdravije rastinje preživelo iz neke šume koja se svakako povlačila, ali je zadržavala lepe ostatke i još uvek maslinastom bojom podvlačila vidokrug. Zaparloženi prostori na kojima rastu javori i dudovi stajali su u paru s naseljima. Od tog rajskog vrta trideset godina kasnije preostali su okrajci bašta, okresivani da naprave mesto vozilima; zatim, pošto su asfaltirali zemljište, preostalo je samo jedno živo stablo kilometrima unaokolo: stari ruj u dvorištu Džangovih.

Šta je zapravo sadržala knjiga *U vezi s drvećem*? I sam pisac bi se pomučio da napravi sažetak. Tu i tamo probijale su se ideje: drveće drži svet u pravom smislu reči; pomoću korenja koje se širi pod zemljom, daleko i u svim pravcima, zemlja se vezuje za podzemnu stenu umesto da se izmrvi u prostoru; kad god je jedno drvo iščupano – iskidana je jedna petlja u mreži koja obuhvata svet itd.

Pravo govoreći, niko to nije mnogo razumeo, što nije smetalo Hou-Čiju da razglasi kako je stvorio remek-delo za čitaoce svih uzrasta. Branio se da nije pisao književnost koja je isprazno zanimanje omekšalih umova. Njegov rad pripadao je praktičnijem redu. Knjiga puna „razmatranja korisnih za Revoluciju“ davala je nadu da će stabla, ti pomoćnici bogati biljnim sokom i drvetom, „biti regrutovana u zajedničkoj borbi za izgradnju socijalizma i ostvarenje novog sveta“.

Centralni komitet Komunističke partije bar je pokazao radoznalost za ovaj neobičan plan. Postavili su mladog regruta iz crvene garde, sedamnaestogodišnjaka po imenu Tao, da iščita ponuđeni spis. Ovaj je prionuo od rane zore u dvorištu svog porodičnog gazdinstva, među kokama i ćuranima koji su mu ključali pšenicu između nožnih prstiju. Sin neobrazovanog govedara, Tao jedva da je znao slova. Već je bila muka da razazna naslov. Prvi stupci zadali su mu glavobolju. Razdraženi Tao ubrzo je zalupio fasciklu i strogo presudio da u njoj nema ničega što doprinosi uzletu socijalizma. Centralni komitet je primio izveštaj, prikaz od nekoliko redova u kome se knjižica nazivala „krpom da se obriše anus“, a njen pisac „jeftinim bajkopiscem sluzavog stila čije ideje bude nagon za povraćanjem“.

Lokalni ogranak partije pozvao je Hou-Čija. Zamerili su mu što voli drveće, te nezanimljive kreature dobre samo da se zagreje kuća. On se žestoko branio. Drveće jeste ružno, zastarelo i rđavo, ošinio je, ono zaslužuje da se dopiše uz *četiri otrcane stvari* protiv kojih se Revolucija bori: stare ideje, stara kultura, stari običaji, stare navike.

Dakle, i staro drveće.

„Neka se počupaju! Odmah poseku!“ planuo je čika, pa je čak u publici izazvao poneki pljesak.

„Ne voliš, dakle, drveće?“

„Mrzim ga.“

„Hoćeš da ga uništiš?“

„Redom. Nijedno neću ostaviti uspravno!“

Pred partijskim kadrovicima Hou-Či je obećao da će izgaziti sve što izraste na ulicama Šenjanga. Ništa ne predstavlja veću smetnju pogledu revolucionara nego te

kržljave stabljike koje kvare lepo poravnato kamenje na ulici. Ništa mu toliko ne kvari raspoloženje kao najezda korova, plodnog i otrovnog poput rdavih ljudi.

„A drvo u tvom dvorištu, hoćeš li i njega da posečeš?“, proveravao je jedan od ispitivača njuške razvučene kao u kečige.

„Još danas!“

„Pa šta čekaš?“

„Trčim!“

Uradio nije ništa. Hou-Či je odlomio dve-tri grane koje bi inače u jesen skinuo testerom, a za ostalo je pustio da ga vreme razreši obećanja. Partijski komitet je raspušten, ponovo organizovan, opet raspušten, pa je istraga potrajala. U godini posle njegovog ispitivanja devetorica koja su primila njegovu izjavu pala su jedan za drugim kao žrtve čistki na visokim položajima. U tim nemirnim vremenima bilo je važnijeg posla od seče drveća, tada su ljudske glave osuđivane zato što štrče. Žrtvovanje starog ruja nije više bilo od prvenstvene važnosti za Revoluciju.

Hou-Čijeva supruga i kći slušale su ovu priču hiljadu puta, a čika bi je redovno završio na isti način:

„Kad sam bio mlad, skidali su cigle s Velikog zida da zidaju svinjce! Ali je naše stablo doživelo spas... srećom, njegovo drvo nije poslužilo za poljske klozete predsednika Maoa! Ha, ha ha!“